

Олександр ДИБАНЬ

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО І СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ

Окреслено ключові проблеми інтеграційних процесів між банками і страховими організаціями. Визначено форми взаємопроникнення страхового і банківського капіталу, а також тенденції формування єдиної функціональної й організаційної системи, пов'язаної спільним капіталом.

Сучасний розвиток економіки характеризується глобалізацією, диверсифікацією, уніфікацією та лібералізацією фінансових ринків. Основними причинами злиття, синергії, створення фінансових кластерів є конкурентне середовище, тобто зміни, які воно вносить у технології та процес функціонування бізнесу. Конкуренція потребує активного пошуку нових інвестиційних можливостей, ефективного використання ресурсів і застосування стратегії протидії конкурентам. Банківська система активно рухається у напрямку створення "фінансових супермаркетів". Об'єднання зі страховими компаніями та пенсійними фондами може стати для банків єдиним надійним засобом збереження власних конкурентних позицій на ринку банківських і фінансових послуг. Одночасно спостерігається тенденція до їх інтеграції, взаємодії, зближення, коли фінансова послуга поєднує в собі продукти як банківської установи, так і пенсійного фонду, страхової, лізингової чи факторингової компанії.

Інтеграційні процеси між банками та страховими організаціями розглядали у своїх працях видатні зарубіжні вчені: Р. Борнефельд, О. Ган, Х. Камез, В. Клейн, А. Романова, В. Шахов та інші. Ці проблеми

знайшли відображення у працях відомих вітчизняних вчених сучасності – В. Базилевича, О. Гаманкової, М. Диби, Л. Примостки, М. Клапківа, О. Кнейслер, С. Осадця, В. Стецюка, В. Фурмана, С. Юрія та інших дослідників. Завдяки їхнім розробкам сучасного наповнення й розвитку набули теорія і практика співпраці банків і страхових компаній. Водночас, в умовах постійних змін інформаційно-технологічного середовища недостатньо дослідженими залишаються принципи, стадії, критерії та новітні форми інтеграційних процесів між банками і страховими організаціями.

Метою статті є визначення форм взаємопроникнення страхового і банківського капіталу, а також тенденцій формування єдиної функціональної і організаційної системи, пов'язаної спільним капіталом.

Злиття і поглинань на фінансових ринках США та Європи, розпочавшись в середині 1980-х рр., триває й досі і породила новий вид фінансового інституту – банко-страхову групу.

Перевага такого типу організації полягає в тому, що вона може запропонувати своїм клієнтам повний пакет фінансових послуг високої якості, що містить як основні банківські, так і страхові послуги (рис.1).

Рис. 1. Особливості розвитку операційної інтеграції банківського й страхового бізнесу*

* Побудовано на основі: [3].

Водночас, страховий підрозділ такої організації, маючи у своєму розпорядженні значний обсяг “великих” грошей, може вкладати їх за допомогою банківського підрозділу на короткий термін, наприклад, в короткострокове кредитування клієнтів або в фінансування експортно-імпортних операцій. Компанії можуть отримати у такій групі не тільки кредитну лінію під поставки товарів, а й повний комплекс страхування, необхідний для реалізації середніх і великих експортно-імпортних операцій, при використанні яких значно легше і дешевше здійснювати розрахунки за допомогою інструментів торгового фінансування (акредитив, інкасо тощо).

Банки та страхові компанії, що належать до таких груп, вирішують проблеми з капіталізацією за рахунок перерозподілу коштів всередині групи.

Банкострахові групи акумулюють величезні кошти, які інвестуються також і за допомогою взаємних інвестиційних та пенсійних фондів. Загалом вони працюють від-

повідно до концепції “фінансового супермаркету”, тобто клієнту пропонуються всі види фінансових послуг в одному місці.

Практика взаємопроникнення банківського і страхового капіталу випереджає наукові дослідження причин, форм та закономірностей цього процесу.

Що ж відбувається на українському фінансовому ринку, як і навіщо співпрацюють українські комерційні банки та страхові компанії, в яких формах відбувається їхня взаємодія? На ці питання немає відповіді, і вони, на нашу думку, потребують наукового дослідження.

Перспективи подальшого розвитку інтеграційних процесів банківського і страхового сегментів ринку фінансових послуг, а також розробка та надання ними нових фінансових продуктів, таких як комплексне страхування банківських ризиків, страховий захист ризиків вкладників банку, пов'язаних з неповерненням вкладу та ін., залежать від низки макро- і мікроекономічних факторів. На наше переконання, необхідно створити

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

систему державного регулювання (правового та макроекономічного) функціонування та розвитку банківсько-страхових структур.

Світовий досвід в останні роки збагатився таким явищем, як спрямованість регулювання фінансового ринку на універсалізацію. Останнє розглядається як комплекс тісно взаємопов'язаних фінансових ринків: грошово-кредитного, страхового, фондового та інших. Така універсалізація все більше стає світовою тенденцією. Причому відбувається як універсалізація окремих установ (особливо яскраво простежується на прикладі банків), так і створення фінансових конгломератів (банків, страхових компаній, учасників ринку цінних паперів тощо).

Такі нові реалії призвели до радикальних змін концептуальних засад регуляторної політики розвинених країн. Наприклад, у 1990-х рр. у Франції регулювання фінансового ринку здійснювалося п'ятьма урядовими органами. Нещодавно завершився процес їх об'єднання і тепер універсальним регулятором є Рада фінансових ринків (CMF).

Технічно банко-страхування з'явилося після серії рішень урядів деяких країн, які дозволили банкам і страховим компаніям володіти значними частками акцій один одного. Поточні норми законодавства в цій сфері все ще розрізняються в різних країнах (табл. 1).

Але в будь-якому випадку в жодній країні банк чи страхова компанія не може бути однією юридичною особою. Кожен з них повинен знаходитися під наглядом регулюючого органу. Японія застосувала аналогічний підхід і утворила Агентство з фінансового нагляду як об'єднаний наглядовий орган. Українська практика світовим тенденціям аж ніяк не відповідає.

У 1985 р. було здійснено перші кроки на шляху до злиття банківського і страхового капіталу у Великобританії та Франції. Британська страхова компанія Standard Life інвестувала в Bank of Scotland, а французька GAN придбала пакет акцій банку Credit Industriel et Commercial (CIC). Німеччина почала рухатися тим же шляхом у 1986-му,

Таблиця 1

Правове регулювання прав участі страховиків у статутних капіталах інших організацій в окремих країнах Європи

№ з/п	Країна	Право заснувати банк	Максимальна участь (%)
1.	Бельгія	Так	100
2.	Німеччина	Так	100
3.	Данія	Так	100
4.	Фінляндія	Так	20
5.	Франція	Так	100
6.	Великобританія	Гак	100
7.	Італія	Гак	100
8.	Нідерланди	Так	100
9.	Норвегія	Ні	0
10.	Австрія	Так	100
11.	Швеція	Ні	0
12.	Швейцарія	Ні	10

а Італія – в 1988 р. Нідерланди приєдналися до банкострахування пізніше – в 1990 р.

Сьогодні банки контролюють від 20 до 40% страхового ринку в Європейському Союзі (в США – 1%). Банкостраховими великими групами є The Bank of Tokyo-Mitsubishi Ltd, Credit Agricole Indosuez, The Dai-ichi Kangyo Bank Limited, Fortis Group, MeritaNordbanken, ING Barings, Lloyds TSB, Den Danske Bank, SEB Banken [1].

Банк Lloyds TSB входить у страховій конгломерат Ллойда. Шведсько-фінська банкострахова група MeritaNordbanken, крім самого банку MeritaNordbanken, охоплює компанії зі страхування життя Merita Life Assurance Ltd. і Livforsakrings AB Livia, перестраховальне товариство Nordbanken Reinsurance SA. Французький банк Credit Agricole Indosuez володіє компанією зі страхування життя Predica з активами 361 млрд. франків і часткою ринку в 10,8%, а також компанією зі страхування власності Pacifica.

У США існували обмеження на інвестиційну та страхову діяльність для комерційних банків, які зняті нещодавно після скасування банківського акта Гласса-Стігала від 1933 р., а також після скасування акта МакФеддена (McFadden act). Рішення Вищого суду США у справі компанії Variable Annuity and Life Insurance Company (VALIC) дало банкам право продавати ануїтети (вид позики, що дозволяє отримувати щорічну ренту, що встановлюють з розрахунком на поступове погашення капітальної суми боргу разом з відсотками за ним), а рішення Вищого суду у справі Baret Bank зробило можливим для банків продаж особистих страхових полісів і полісів на страхування життя [1].

Найбільшою банкостраховою групою в США є Citi Group на чолі з Citibank, яка утворилася в результаті злиття Citibank та фінансового холдингу Travelers Group. Страховий підрозділ Travelers – Primerica Financial Services – є найбільшим продав-

цем страхових полісів в США, з обсягом продажів в 52,6 млрд. дол. тільки за 2002 р.

Досвід фінансових ринків різних країн показує, що звичайні договірні зв'язки між страховиками та банками часто недовговічні і тому малоефективні. Більшою життєздатністю відзначаються ті, що побудовані на взаємному обміні капіталами, або ж формуванні спільних фінансових інституцій. Логіка розвитку такої співпраці має наступну послідовність:

1. Проста постійна договірна кооперація між партнерами.
2. Часткова (міноритарна) участь в активах партнера – яка не дає права контролю.
3. Переважаюча (мажоритарна) участь в активах партнера – яка дає право контролювати його діяльність.
4. Заснування власної фірми протилежної галузі, в результаті чого “дочірній банк” працює спільно з “матір'ю – страховою компанією” і навпаки.

Названі форми кооперації здійснюються не лише в рамках національних фінансових ринків, а й у сфері міжнародного фінансового ринку. При цьому диверсифікаційні форми є більш вигідними для їхніх учасників, оскільки взаємний обмін капіталами нерідко стає умовою поглибленого ділового співробітництва між партнерами, часто таких, які походять з різних країн. У цьому випадку новоутворені організації можуть мати також офшорний характер. Значимо, якщо міноритарна участь допускається у законодавчому порядку відносно легко, то дві наступні форми правовими системами багатьох країн сприймаються зі значними застереженнями. В межах національних ринків такі операції теж часто потребують згоди компетентних органів.

Загальний потенціал кооперації й об'єднання банківської і страхової сфер в умовах сучасного фінансового ринку, як видно з наведеного матеріалу, у цьому тися-

чолітті буде формуватися під безпосереднім впливом низки тенденційних ситуацій:

– на сучасному фінансовому ринку немає підстав для тотальної конкуренції між його учасниками;

– залишається міцна основа для збереження на ринку класичного поділу праці (сфер обслуговування і впливу) між банками та страховими компаніями;

– зміцнюється тренд до кооперації між банками та страховиками;

– формування різнопланових фінансових концернів шляхом їх цільового заснування є малоімовірним, а більш реальним шляхом синергії на фінансовому ринку є створення страховими організаціями чи банками окремих фінансових інституцій з наступним розширенням їх початкових функцій [2].

Кооперування банків і страховиків може бути різного рівня та інтенсивності. У практиці функціонування фінансового ринку воно виступає у кількох взаємодоповнюючих формах наступного змісту:

1. Вільна співпраця між різними банками і страховиками.

2. Виняткова співпраця і відповідно кооперація лише з взаємно обраними партнерами.

3. Кооперація на підставі сталих довірливих зв'язків.

Результатом такої кооперації, як правило, є створення концернів, що передбачають збереження традиційного поділу праці банків і страховиків у межах інтегрованого формування з метою спільного використання "know-how" та інших переваг кожної зі сторін.

Таким чином, співробітництво банків і страховиків трансформується від кооперації до корпорації. Постійний зв'язок, безпечно, має значні переваги. А саме:

1. Створюються можливості взаємного обміну капіталом, заснування спільних дочірніх фірм різного характеру:

– іммобілізаційних фондів;

– капітало-інвестиційних фондів;

– сервісних товариств.

2. Зберігається юридична самостійність партнерів.

3. Залишається класичний поділ сфер діяльності.

4. Формується спільна, єдина палетка фінансових продуктів, котрі ідентифікуються тільки з партнерами відповідного профілю.

5. Застосовуються нові ділові зв'язки зі сфери інтересів свого партнера.

6. Забезпечується довготривалість позицій у "змаганні".

Отже, ціла низка ознак вказує на те, що в результаті корпоратизації зникне багато відмінностей між банківською і страховою сферами діяльності.

Дослідники виокремлюють різні інтегративні ознаки банків і страховиків, але всі дотримуються спільної думки про обов'язковість злиття капіталів сторін. Інтеграція банків і страхових компаній неминуче зумовить зростання конкуренції. Разом з тим клієнти отримують повний пакет високоякісних фінансових послуг у підрозділі однієї групи, який відповідає міжнародним стандартам і практиці створення інтегрованого простору для ділових операцій. Майбутнє належатиме "фінансовим супермаркетам", де під одним дахом і "з одних рук" клієнт зможе купити найрізноманітніші фінансові продукти: кредит, цінні папери, страховий захист та інше.

Література

1. Клапків М. С. *Страховання фінансових ризиків*. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 570 с.

2. Альошина Л. Є., Петик Л. О. *Активізація інтеграційних процесів у взаємовідносинах банків і страхових організацій // Фінанси України*. – 2006. – № 6

3. Ковальова Ю. М. *Співпраця банків, страхових компаній і пенсійних фондів у рамках фінансового кластера // Актуальні проблеми економіки*. – 2008. – № 9 (87).